

ЗВІТ

ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ ПІДПРИЄМЦІВ КОВЕЛЯ

Опитування проводилося

Комітетом стратегічного планування

у співпраці з проектом

«Економічний розвиток міст»

за підтримки

Жовтень 2005 р.

ВИВЧЕННЯ ДУМКИ ПІДПРИЄМЦІВ

I. ВСТУП

У жовтні 2005 року було проведене опитування роботодавців Ковеля. Це опитування є елементом процесу стратегічного планування економічного розвитку з залученням громади – проекту, який визначатиме економічне майбутнє міста. Метою опитування було отримання корисної та достовірної інформації для членів Комітету стратегічного планування (КСП) стосовно думки тих, хто здійснює інвестиції та створює робочі місця в Ковелі. Серед питань анкети були історія та статус підприємства, характер бізнесу, робоча сила та персонал, інформація про розміщення підприємства, послуги, що надаються органами влади, та стосунки з ними, а також загальна думка про місто як середовище для ведення бізнесу.

II. МЕТОДОЛОГІЯ

До 18 жовтня 2005 року було заповнено 31 анкету. Серед компаній у переліку для опитування були найбільші роботодавці міста, а також кілька менших підприємств, на кожному з яких працює не більше 25 працівників. У цьому звіті містяться узагальнені відповіді всіх підприємств. Інтерв'ю проводили члени КСП, що стало частиною залучення їх до процесу стратегічного планування.

Для отримання якомога повніших і відвертіших відповідей, респондентів запевнили, що цей звіт не буде містити посилань на конкретні підприємства, а інформація в анкетах буде конфіденційною.

Були виявлені відмінності у відповідях між підприємствами, що представляють різні сектори економіки (промисловість, зокрема машинобудування, будівництво, транспорт, комунальне господарство), а також між великими підприємствами та представниками малого й середнього бізнесу. Тому значну частину даних було проаналізовано з урахуванням цих відмінностей.

Хоча опитування 31 підприємства не може повною мірою відобразити думку всієї бізнесової громади Ковеля, ці підприємства, – великі й малі, традиційні й нові, – репрезентують значну частину місцевого економічно активного населення, що обґрунтовує репрезентативність вибірки. Незабаром в результаті опитування буде також включено дані, які надійшли після 18 жовтня.

III. ОСНОВНІ ВИСНОВКИ

1. Місцева економіка видається вельми закритою: респонденти повідомили про слабкий приплив зовнішніх коштів, низький рівень заробітної плати та невисокі інвестиційні очікування, низьку експортну орієнтацію.
2. Загальна кількість працівників на всіх підприємствах-респондентах зараз складає близько 5000, а наступного року планується створити ще до 200 робочих місць. Лідерами у цьому процесі мають стати промислові, а також малі та середні підприємства.
3. Підприємства значно відрізнялися одне від одного за оцінкою якості робочої сили. З одного боку, 31 відсоток працівників отримали оцінку «відмінно», що є відносно

високим показником. З іншого боку, частка працівників, які отримали задовільні (27 %) та погані (8 %) оцінки є також досить високою. Середня заробітна плата в 2005 р. зросла до 525 грн. на місяць. Майже всі підприємства або відчувають брак працівників необхідної кваліфікації, головним чином у технічних сферах, або очікують виникнення такої проблеми в майбутньому.

4. Ситуація з майном та обладнанням для ведення бізнесу виглядає досить невтішно. Частка підприємств, які володіють майном і мають площі у місті для розширення своєї діяльності, є невеликою, причому 42 відсотки респондентів вважають застарілі засоби виробництва серйозною перешкодою для розвитку. Двадцять шість фірм з 31 мають плани модернізації або вдосконалення своїх нинішніх потужностей, але загальна сума інвестицій не перевищить 15 млн. грн. Лише дві компанії планують розширюватися поза межами Ковеля.
5. У той же час тільки дві фірми розглядають можливість або навіть планують перенести свою діяльність до іншого міста, здебільшого через відсутність належної інфраструктури та землі для розширення, а також у пошуках кращого бізнес-клімату.
6. Загалом якість послуг, що надаються органами місцевого самоврядування, отримала досить добру оцінку (в середньому – 2,17 за 4-бальною шкалою, де 1 є найвищою, а 4 – найнижчою оцінкою). Утримання доріг і житлове будівництво найчастіше (13 разів) зазначалися як послуги, що потребують поліпшення.
7. Шість компаній з 31 оцінили рівень місцевої влади як «відмінний», а 12 респондентів вважають його «добрим». Влада також отримала дев'ять оцінок «задовільно» та одну «погано». Враховуючи відносно добрі оцінки співпраці з міським головою, заступниками мера та міськрадою, а також коментарі щодо співробітництва приватного і публічного секторів, це свідчить про високий рівень задоволення роботою органів місцевого самоврядування.
8. Так само позитивними були й думки про бізнес-клімат у Ковелі. Чотири компанії оцінили місто як «відмінне» місце для ведення бізнесу, 16 – «добре», і вісім – «задовільне». Серед найважливіших сильних сторін місцевого бізнес-клімату називали близькість до кордону і добрі стосунки з місцевою владою.
9. Компанії поділяють думку, що місцева економіка поліпшиться завдяки позитивним змінам на місцевому рівні (розвиток житлового будівництва, комунальної інфраструктури, робочої сили), кращій співпраці (розвиток малих і середніх підприємств, розвиток бізнесу) та зовнішнім ресурсам (залучення прямих іноземних інвестицій, розвиток села).

IV. РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ

1. СТАТУС ПІДПРИЄМСТВ

Тільки 20 підприємств з 31 опитаного були засновані після 1990 року. Найбільша частка новостворених компаній – це малі та середні підприємства, тоді як у комунальному господарстві та серед великих роботодавців переважають традиційні підприємства, створені в середині минулого століття. Це свідчить про не надто високі темпи розвитку підприємництва в Ковелі, а швидше про вплив реструктуризації та приватизації національної економіки. Власниками більшості підприємств є українські юридичні та фізичні особи. Лише одна компанія з вибірки має іноземний капітал (100 %). Два підприємства знаходяться в комунальній власності і ще два – в державній. Підприємства комунальної та державної власності забезпечують роботою відповідно 11 і 12 відсотків працівників у вибірці.

2. ЗАГАЛЬНИЙ СТАН БІЗНЕСУ

Економіка Ковеля виглядає добре диверсифікованою, оскільки складається з (1) традиційного промислового кластера, особливо в галузі машинобудування, (2) важливих окремих підприємств легкої промисловості, наприклад, у текстильній та харчовій галузях, (3) будівельних і транспортних підприємств, підприємств комунального господарства і (4) малих і середніх підприємств, заснованих місцевими підприємцями у сфері торгівлі та послуг.

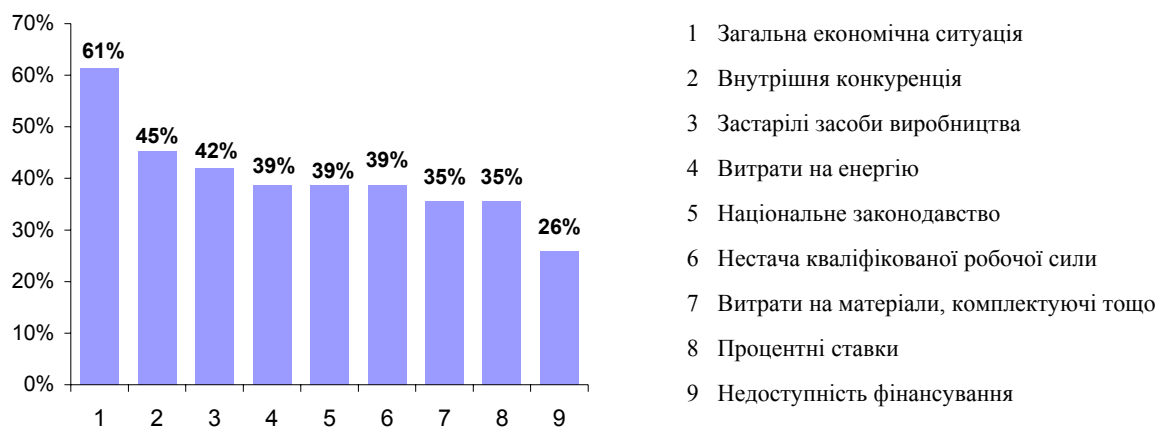

Рис. 1. Перешкоди для подальшого розвитку

Респонденти мали назвати чинники негативного впливу на поточний і майбутній розвиток своєї продукції чи послуг (див. рис. 1). Найчастіше згадували загальну економічну ситуацію – 61 відсоток респондентів, особливо представники малих, середніх і комунальних підприємств (до 70 %). П'ять негативних чинників були зазначені щонайменше 39 відсотками з числа всіх респондентів: нестача кваліфікованої робочої сили (проблема для майже 50 % малих і середніх підприємств); застарілі засоби виробництва (до 60 % підприємств комунального господарства); внутрішня конкуренція та національне законодавство (60 % промислових підприємств). Витрати на матеріали, комплектуючі тощо, а також процентні ставки «набрали» 35 відсотків голосів респондентів, причому перше назвали перешкодою для розвитку 61 відсоток підприємств комунального господарства, а друге – 80 відсотків промислових підприємств. Комунальні підприємства також скаржилися на недоступність фінансування (44 % проти 26 % в середньому для всієї вибірки). З іншого боку, такі питання, як вартість робочої сили, обмеження, пов'язані із захистом довкілля, віддаленість ринків та втрата ринків колишнього СРСР назвали проблемами лише по одному підприємству, а іноземну конкуренцію як бар'єр для подальшого розвитку взагалі ніхто не згадував, що свідчить про надзвичайно закритий характер ковельської економіки.

Очікування, пов'язані зі вступом України до ЄС, є більш позитивними, хоча підприємства передбачають і негативні наслідки. Головні вигоди від початку процесу інтеграції респонденти вбачають у більш стабільному бізнес-кліматі (55 %) і кращому правовому захисті підприємців (52 %, здебільшого малі та середні підприємства). Шістдесят відсотків промислових підприємств (35 % усіх) бачать переваги в доступі до великого ринку без митниць та інших бар'єрів, а також у більш високому рівні захисту економічної конкуренції.

З іншого боку 68 відсотків підприємств лякає подорожчання робочої сили, послуг і товарів (80 % малих, середніх і промислових підприємств), 61 відсоток – сильна іноземна конкуренція (всі промислові підприємства і 65 % малих і середніх підприємств) і 55 відсотків – додаткові витрати для пристосування до нових умов.

Більш висока вартість робочої сили також може ускладнити життя підприємствам (29 %), особливо малим і середнім (35 %).

3. Клієнти

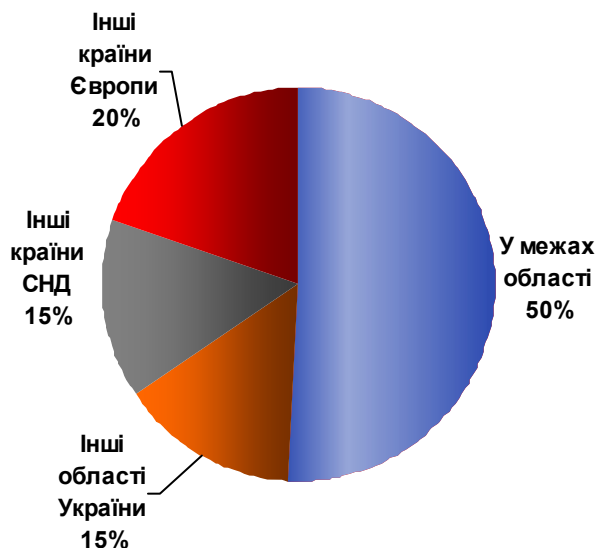

Рис. 2. Ринки збуту місцевої економіки – рівень експортної орієнтації

Усі компанії надали інформацію про географічний розподіл своїх клієнтів (рис. 2). Тільки два респонденти повідомили, що вони експортують більше половини своїх товарів і послуг (один – до СНД, а другий – до Європи). Ще два підприємства експортують менше половини своєї продукції. Незважаючи на орієнтацію переважно на ринки в межах області (50 % збуту), близько 35 відсотків загального обсягу продукції підприємств вибірки постачається за межі України, утім – за рахунок двох вищезгаданих промислових підприємств. Але й ця частка експорту в структурі збуту є меншою ніж в аналогічних регіонах Центральної та Східної Європи, і її можна було б збільшити, особливо в секторі машинобудування (лише 7 %

експортується до інших країн Європи чи світу). Підприємства будівельної, комунальної, харчової галузей та сфери послуг обслуговують виключно внутрішній ринок.

Усі компанії сподіваються на збільшення обсягів збуту в 2005 році порівняно з попереднім роком (часто більш ніж на 20 %), проте середній збут на одного працівника знаходиться на досить низькому рівні (близько 28 тис. грн.), а отже існує нагальна потреба підвищити продуктивність праці.

Наявність споживачів у регіоні є головною причиною розміщення в Ковелі для 23 підприємств, 19 респондентів зазначили, що мають тут постачальників сировини (більшість підприємств харчової та деревообробної галузей), і 12 повідомили про наявність важливих постачальників компонентів. За словами 21 респондента, в Ковелі є кваліфікована робоча сила, проте ситуація з наявністю кваліфікованої робочої сили швидко погіршується.

4. Питання праці та зайнятості

Загальна чисельність працівників з повним робочим днем на 31 підприємстві, що брали участь в обстеженні, становить 4966. П'ять років тому на цих підприємствах разом працювало 5147 працівників, а торік – 4733. Нові робочі місця створювалися переважно малими та середніми підприємствами (67-відсоткове зростання за останні п'ять років), тоді як у комунальній сфері та в промисловості чисельність працівників залишалася доволі стабільною.

Два останні роки ця тенденція, схоже, змінюється, і, відповідаючи на запитання про нові інвестиції, респонденти повідомили, що планують створити 382 нові робочі місця. Про хорошу диверсифікованість місцевого ринку праці також свідчить те, що близько 45 відсотків працівників складають жінки (понад 65 % на малих і середніх

підприємствах). Частка працівників з вищою освітою сягнула в цьому році 13,3 відсотка (18,7 % на малих і середніх підприємствах).

Середня чисельність працівників на одне обстежене підприємство у 2005 р. становить 160 (у 2000 р. – 234). Така зміна питомої чисельності працівників здебільшого пояснюється тим, що п'ять років тому кількох малих і середніх підприємств, які потрапили до вибірки, ще не існувало. Наведений факт також свідчить, що сектор малих і середніх підприємств набуває все більшого значення.

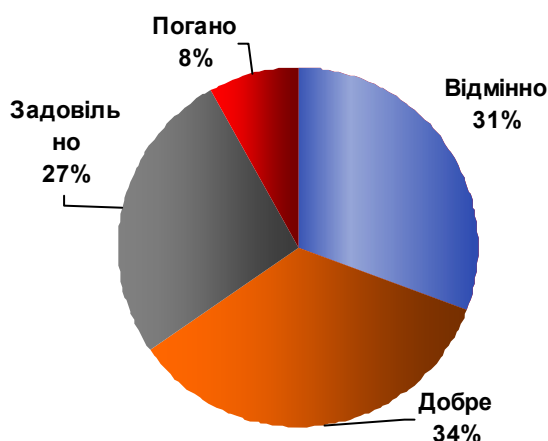

Рис. 3. Рівень задоволення якістю робочої сили

Роботодавці здебільшого задоволені якістю свого персоналу. У цілому, за словами респондентів, 31 відсоток працівників є відмінними, 34 відсотки – добрими, 27 відсотків – задовільними і 8 відсотків – поганими (рис. 3). Остання цифра перевищує відповідний показник в інших містах України, де проводилося аналогічне обстеження. Найбільше як поганих, так і відмінних оцінок (відповідно 10 % і 33 %) поставили респонденти, які представляли промислові підприємства.

Місячна заробітна плата на обстежених підприємствах становить у середньому 525 грн. (у 2004 р. – 399 грн.). Найнижчими є середньомісячні заробітки на малих і середніх підприємствах та в промисловості, і найвищими – у

комунальному господарстві. Тільки на двох підприємствах середня заробітна плата перевищує 800 грн.

Вісімнадцять підприємств з різних секторів відчують труднощі з набором працівників певних професій та кваліфікації, які є важливими для подальшого розвитку цих підприємств, і шість підприємств очікують виникнення кадрових проблем у майбутньому. Найчастіше згадували брак чи потенційний брак кваліфікованих працівників технічних професій, у тому числі з вищою освітою, менеджерів, інженерів, зварювальників, конструкторів, верстатників. Нестача кваліфікованої робочої сили пояснюється виїздом багатьох кваліфікованих працівників на заробітки до інших країн Європи, де вони заробляють в кілька разів більше, а тим, що залишаються, часто бракує необхідної кваліфікації.

Сім підприємств повідомили, що мають науково-дослідні підрозділи, які здебільшого займаються розробкою нової продукції. Відносно високий рівень зацікавленості підприємств у дослідженнях і розробках тішитиме дещо менше, якщо взяти до уваги, що в цих підрозділах загалом працює 24 особи, тобто лише 0,5 відсотка загальної чисельності персоналу обстежених підприємств.

5. НЕРУХОМІСТЬ

У цьому питанні ситуація в Ковелі сьогодні є швидше незадовільною (див. рис. 4). Як правило, підприємства не є власниками землі та будівель, в яких вони розміщені. Більшість з них мають достатні площі для розширення, але майже 40 відсоткам обстежених підприємств місця для розширення не вистачає, і це може стати проблемою; чотири компанії навіть розглядають можливість перенесення діяльності з Ковеля. Допомогти вирішити цю проблему може пропозиція з боку приватних власників (до 13

підприємств готові надати в оренду чи продати частину свого майна). Будівлі та інженерні мережі знаходяться сьогодні далеко не в найкращому стані, і багато фірм планують інвестувати значні кошти в покращення своїх виробничих об'єктів. Тринадцять підприємств планують, і ще 13 розглядають можливість модернізувати чи поліпшити стан наявного майна, переважно в цьому чи наступному році. Планований обсяг інвестицій є невеликим, лише 15 млн. грн. З іншого боку, протягом наступних трьох років очікується створити майже 400 нових робочих місць. Якщо так насправді станеться, це допоможе зростанню місцевої економіки. Очікувані нові робочі місця рівномірно розподіляються між великою промисловістю та малим і середнім бізнесом, тоді як респонденти з комунальних і будівельних підприємств налаштовані менш оптимістично. Активність щодо розширення діяльності поза Ковелем є низькою – якщо таке розширення і планується, то тільки на Волині.

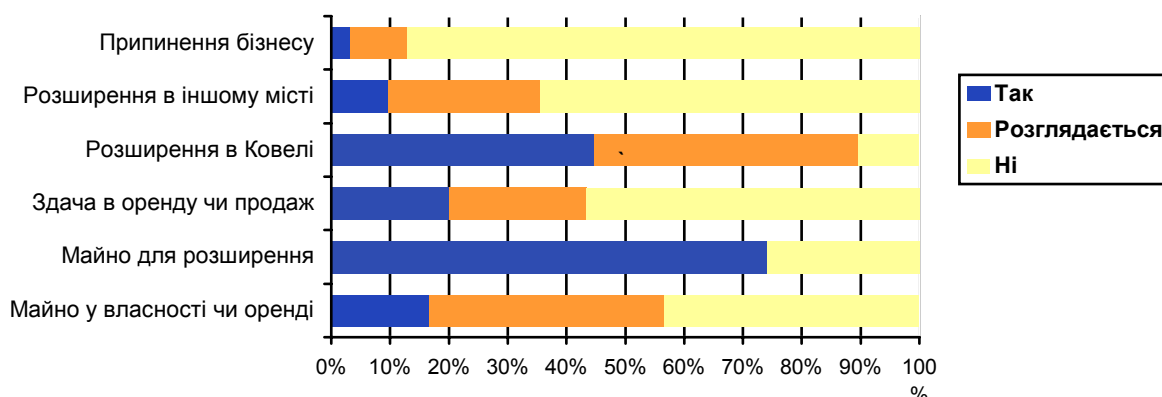

Рис. 4. Інформація про нерухомість і можливості для розширення

6. ПОСЛУГИ ТА ВІДНОСИНИ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ

Респондентам було запропоновано оцінити дев'ять видів муніципальних послуг за шкалою від 1 до 4 (1 = відмінно, 4 = незадовільно). В середньому ці послуги отримали оцінку, близьку до задовільної – 3,26 (див. рис. 5, де лівий стовпчик репрезентує результати Ковеля, а правий – узагальнені результати, отримані в інших містах, де проектом проводилося аналогічне обстеження).

Найбільше задоволення було висловлене ліцензуванням та наданням дозволів для ведення бізнесу (2,30) і на будівництво (2,62), а також громадським транспортом (2,57). Респонденти були дуже незадоволені житловим будівництвом (3,52), охороною правопорядку (3,23) та утриманням доріг (3,00). Найбільшою позитивною відмінністю Ковеля від інших міст за відповідними результатами опитувань є утримання доріг та збирання і вивезення сміття, тоді як стан житлового будівництва та надання ділянок і будинків для ведення бізнесу респонденти в Ковелі оцінили відносно нижче.

У цілому, відповіді респондентів свідчать про бажання підприємств покращити інфраструктуру – дороги й житло у першу чергу.

Підприємства також запитували про послуги, які мають надаватися міською владою (зокрема підрозділом з економічного розвитку) представникам бізнесу Ковеля. Як демонструє рис. 6, підприємства активно підтримують майже всі з запропонованих послуг. Дві з найбільш рейтингових послуг – допомога міста у розвитку робочої сили і створення центру сприяння бізнесу – могли б допомогти вирішити дві найбільші проблеми місцевих компаній: нестача кваліфікованої робочої сили та бюрократизм. Рекомендація надавати перевагу місцевим фірмам, яка за популярністю зайняла третє місце, може бути ще одним свідченням «закритості» місцевої економіки.

Вивчення думки підприємців – Ковель

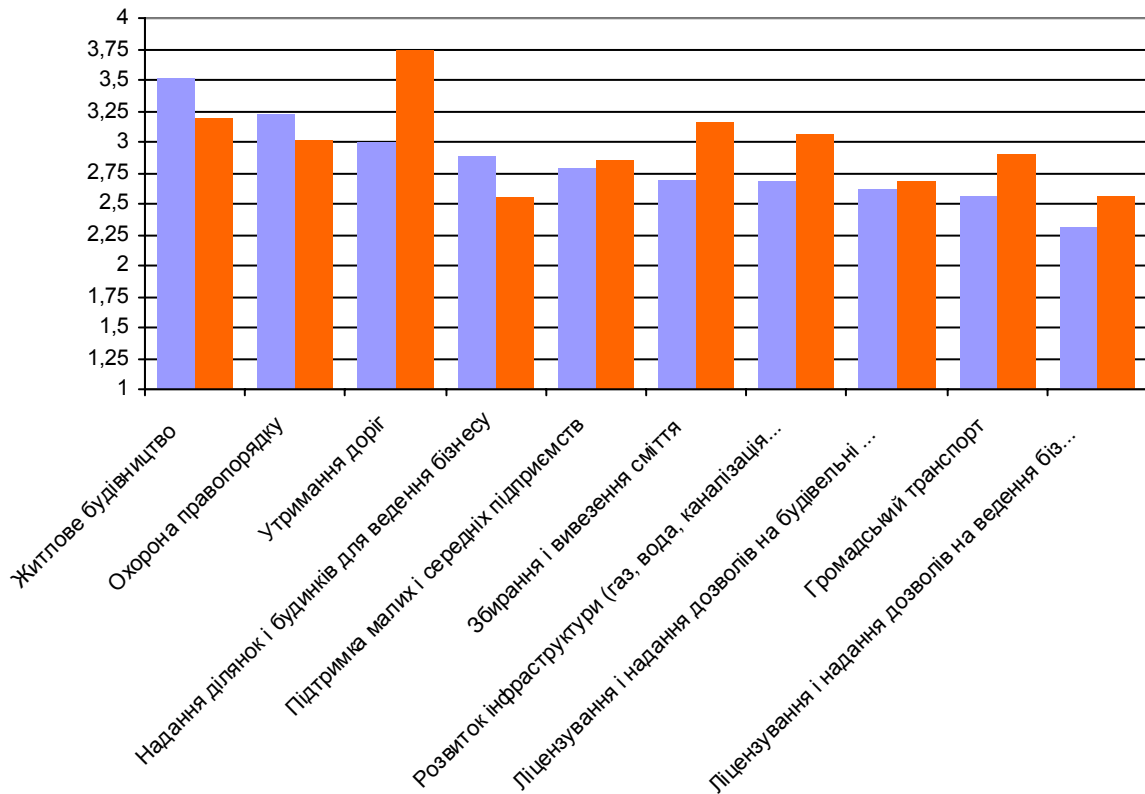

Рис. 5. Послуги органів влади

Рис. 6. Послуги підрозділу з економічного розвитку

На відміну від компаній в інших країнах Східної Європи, респонденти не підтримують ідею надання міською владою за символічну ціну приватним підприємствам вільних ділянок, які забезпечені інфраструктурою – вони не бачать гарантії, що ті, хто отримає таку форму субсидії, насправді почне створювати робочі місця.

Підприємства-респонденти оцінили контакти з владними структурами та посадовцями. Результати досить позитивні, як це видно з рис. 7. Орган реєстрації бізнесу, міський голова та його заступники, центр зайнятості, санепідемстанція та пожежна охорона отримали дуже високі оцінки (близькі до максимально можливих). Респонденти не мали численних контактів з обласними та районними органами влади, фінансовим управлінням та управлінням інвестицій. Бізнес-асоціація розглядалася як корисний інструмент лише поодинокими респондентами. Міська рада, податкова інспекція та управління внутрішніх справ належать до органів, де опитані керівники підприємств найчастіше зустрічалися з проблемами.

Численні коментарі менеджерів можна об'єднати в одне речення: надто високий рівень бюрократизму, брак компетентності, забагато зайвої звітності та невідповідне ставлення з боку цих установ до підприємства як до клієнта (та платника податків).

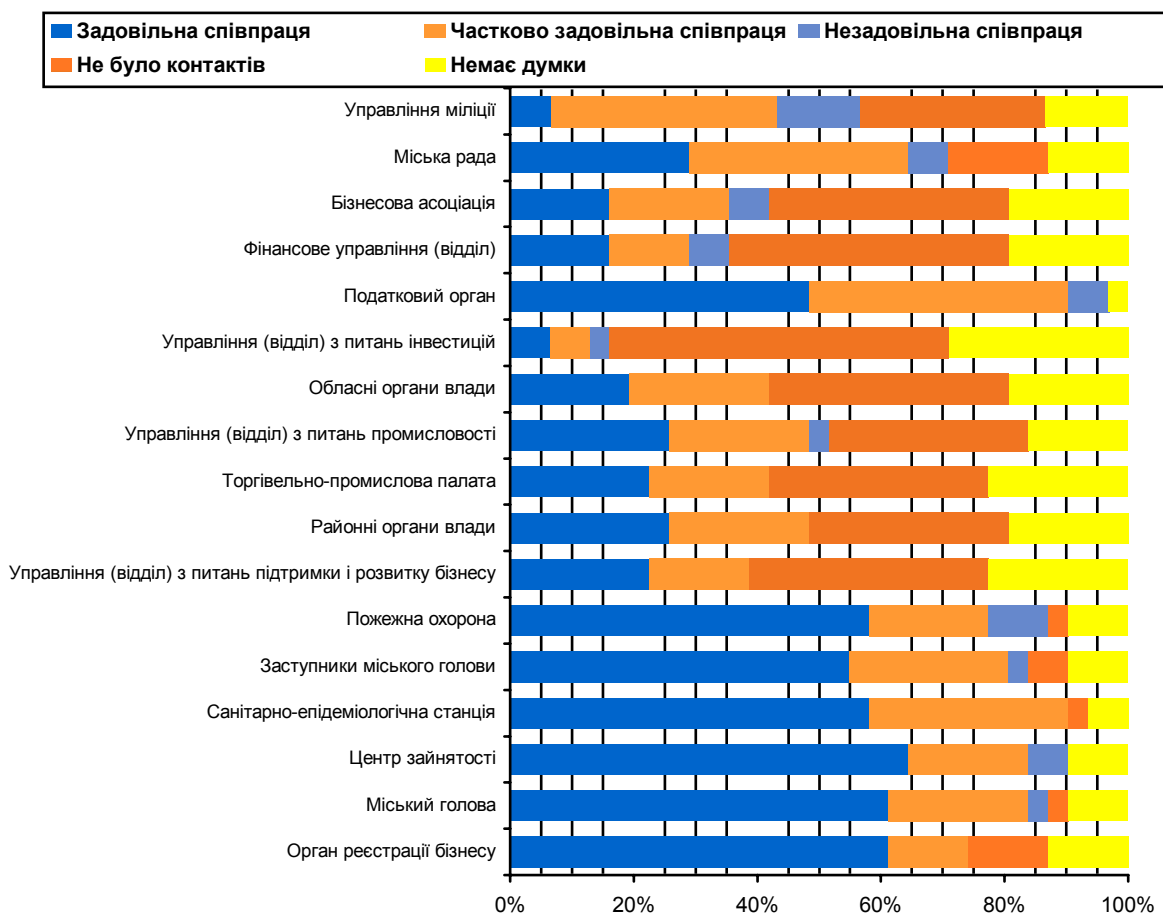

Рис. 7. Контакти з органами влади та управління

7. КРИТИЧНІ ПИТАННЯ

Респонденти дали такі відповіді на запитання щодо трьох найбільш важливих напрямків, які мають бути відображені в стратегічному плані:

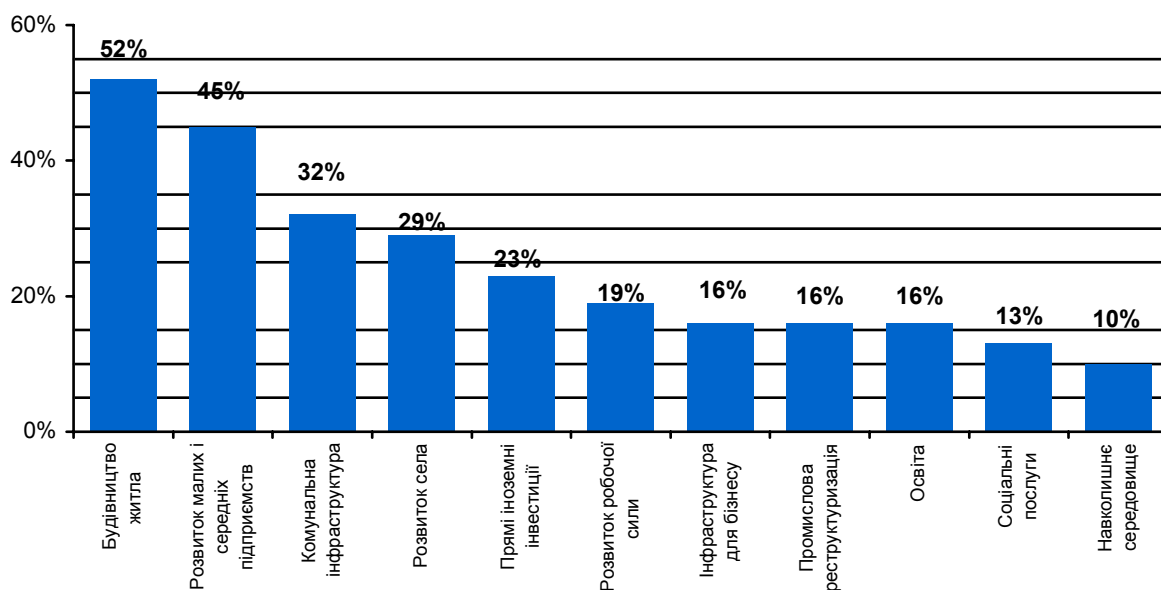

Рис. 8. Критичні питання

- Житлове будівництво зайняло перше місце – 52 % голосів (див. також розділ 6 «Послуги та відносини з органами місцевої влади»); найбільш активно це питання підтримали представники будівельних і комунальних підприємств;
- Розвиток малих і середніх підприємств – 45 % (логічно, що за це висловилося 53 % малих і середніх підприємств і лише 20 % великих промислових компаній);
- Комунальна інфраструктура – 32 % (найбільше від будівельних і комунальних підприємств – майже 56 %);
- Сільське господарство / розвиток села – 29 %;
- Залучення прямих іноземних інвестицій – 23 % (здебільшого велика промисловість);
- Підготовка і перепідготовка робочої сили – 19 % (знов-таки, підтримали промислові підприємства, тоді як будівельні та транспортні компанії це питання не зацікавило).

Серед інших питань «промислова реструктуризація», схоже, найбільше хвилює малі та середні підприємства (24 % з них відмітили це питання як критичне), «якістю життя», як і комунальним житлом, переймається будівельний сектор, а «інфраструктура для бізнесу» отримала підтримку від малих і середніх підприємств. Деякі питання згадувалися менше двох разів: «якість життя», «наукові дослідження і розробки», «туризм» і «транспорт».

8. ЗАГАЛЬНІ ВРАЖЕННЯ

Респондентам запропонували висловити свої загальні враження про органи влади в Ковелі. В цілому, ковельське самоврядування отримало досить високу оцінку (в середньому 2,17 за чотирибальною шкалою, де 1 є «відмінно», а 4 – «погано»). Також було запропоновано висловити думку про Ковель як місце для ведення бізнесу. Як зазначається вище в пункті 8 розділу «Основні висновки», відповіді на це запитання були ще більш позитивними (у середньому 2,14). Більшість респондентів (16) оцінили місцевий бізнес-клімат як добрий, вісім поставили оцінку «задовільно», і чотири – «відмінно». Ніхто з опитаних не назвав Ковель поганим місцем для ведення бізнесу.

Позитивними прикладами елементів бізнес-клімату Ковеля, відзначеними респондентами, як правило, були такі:

- Географічне розташування, близькість до кордону;
- Залізничний вузол;
- Ставлення місцевої влади.

Негативні чинники, визначені респондентами, головним чином стосуються трудових ресурсів та фінансування для бізнесу:

- Нестача кваліфікованої робочої сили;
- Невелика чисельність населення та його низька купівельна спроможність;
- Бюрократизм;
- Географічне розташування (на цей раз – віддаленість від центру країни).

V. УЗАГАЛЬНЕНИЙ ВИСНОВОК

Цей звіт про результати опитування підприємців відображає узагальнені думки головних роботодавців Ковеля. Їхнє спільне ставлення до міської влади значною мірою визначатиме, яким буде економічне майбутнє міста – зростання, застій чи занепад. Звіт допоможе Комітету стратегічного планування в його роботі і буде корисним для міської влади в роботі над підтримкою та поліпшенням бізнесового клімату в місті.

Проект «Економічний розвиток міст» висловлює вдячність усім представникам підприємств, котрі поділилися своїми думками та надали корисну інформацію Комітету стратегічного планування, а також усім членам КСП, які присвятили свій час проведенню опитування.